

ЗАХИСТ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ГАРМОНІЗАЦІЯ З ПРАВОМ ЄС

Ірина РЕВУЦЬКА

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
та процесу юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Сабріна ГУДАЧОК

*студентка ОС «Магістр» юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Європейська інтеграція України поступово виходить за межі політичних декларацій і стає практичним завданням, що охоплює всі сфери правового регулювання. У цьому контексті особливого значення набуває приватне право, адже саме воно визначає правила взаємодії суб'єктів господарювання, інвесторів та учасників економічних процесів. Одним із ключових напрямів є узгодження правових механізмів, які забезпечують стабільність корпоративних відносин та довіру до них.

Зростання ролі транскордонних інвестицій, мобільність капіталу та необхідність створення прозорого бізнес-середовища вимагають від України не лише формального наближення законодавства до *acquis* ЄС, але й реального впровадження європейських стандартів у сфері захисту прав учасників корпоративних структур. Це завдання має стратегічне значення, адже від ефективності правових гарантій залежить конкурентоспроможність національної економіки, рівень захисту інвесторів та можливість інтеграції у внутрішній ринок ЄС.

Дослідження присвячене порівняльному аналізу правових механізмів захисту корпоративних прав у законодавстві України та Європейського Союзу. У центрі уваги – нормативні підходи, інституційні гарантії та практичні інструменти, що формують основу корпоративних відносин у двох правових системах. Актуальність теми зумовлена необхідністю гармонізації українського законодавства з *acquis* ЄС, що є передумовою для забезпечення стабільності корпоративного управління, підвищення інвестиційної привабливості та розвитку транскордонної економічної інтеграції.

У роботі підкреслюється, що дослідження правових механізмів захисту корпоративних прав має не лише теоретичне, але й практичне значення. Воно дозволяє визначити оптимальні шляхи вдосконалення українського законодавства, враховуючи європейський досвід, та

створити умови для формування ефективної системи корпоративного управління, яка відповідатиме сучасним викликам глобалізованої економіки.

У контексті дослідження правових механізмів захисту корпоративних прав важливим є звернення до нормативного визначення цього терміну в українському законодавстві. Він закріплений у двох ключових актах, що демонструють різні підходи законодавця.

Так, у Податковому кодексі України корпоративні права визначаються як: «корпоративні права – права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами».¹

У свою чергу, Закон України «Про акціонерні товариства» пропонує інше формулювання: «Права учасників юридичних осіб (корпоративні права) – це сукупність правомочностей, що належать особі як учаснику (засновнику, акціонеру, пайовику) юридичної особи відповідно до закону та статуту товариства»².

Правовий аналіз цих визначень дозволяє виявити відмінності у підходах. У Податковому кодексі акцент зроблено на економічному змісті корпоративних прав – участь у капіталі, отримання прибутку та активів, а також управлінські повноваження. Натомість у спеціальному законі поняття корпоративних прав розглядається ширше, як сукупність правомочностей учасника юридичної особи, що охоплює не лише економічні, але й організаційні аспекти. Таким чином, можна говорити про різні акценти у визначенні: фіскально-економічний у Податковому кодексі та корпоративно-правовий у Законі «Про акціонерні товариства».

У свою чергу, спираючись на здобутки цивілістичної науки та практику застосування корпоративного законодавства, пропонується визначення засад здійснення та захисту корпоративних прав як передбачених законом загальних положень, що окреслюють форми та способи поведінки суб'єктів корпоративних відносин. Такий підхід дозволяє розглядати корпоративні права у системі цивільного права, адже їх зміст розкрито у главах 7 і 8 Цивільного кодексу України, що підтверджує їх цивільно-правову природу.

Дослідник наголошує, що засади цивільних відносин поширюють свій вплив і на здійснення корпоративних прав. Вони кодифіковані у Цивільному кодексі України, зокрема у статті 20, яка встановлює загальні засади захисту цивільних прав, а отже й корпоративних. Водночас автор звертає увагу, що відповідні засади впливають також із

¹ Податковий кодекс України. Офіційний портал Верховної Ради України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

² Закон України «Про акціонерні товариства». Офіційний портал Верховної Ради України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text>

спеціальних галузевих актів корпоративного законодавства – Закону України «Про акціонерні товариства» та Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Особливе місце у системі засад здійснення та захисту корпоративних прав займає принцип співвідношення з розміром частки учасника у статутному капіталі господарського товариства. Автор підкреслює, що обсяг здійснення та захисту корпоративних прав залежить від величини цієї частки. При цьому виділяються два різновиди співвідношення:

пропорційність, коли реалізація корпоративних прав визначається вартістю частки, що належить конкретному учаснику;

співмірність, коли здійснення прав залежить від певного відсотка у статутному капіталі, встановленого законом.

Як зазначає автор, співвідношення з розміром частки у статутному капіталі виступає самостійною засадою здійснення та захисту корпоративних прав, яка поєднує економічний і правовий виміри корпоративних відносин та має ключове значення для розуміння механізмів їх реалізації³.

Болдирева В.М. перед тим як визначати правову природу поняття «форма захисту», наголошує на необхідності відмежування його від суміжних категорій, таких як «процесуальна форма», «юридичний процес», «механізм захисту права», «спосіб захисту», «форма правового захисту» та «форма вирішення спорів». Це дозволяє уникнути термінологічної плутанини та чітко окреслити межі досліджуваного поняття.

Форма захисту може розглядатися у двох вимірах – матеріальному та процесуальному. У матеріальному аспекті вона визначає характер відновлення порушеного права чи законного інтересу, а також запобігання їх можливого порушенню. При цьому виділяються такі форми захисту, як повне або часткове відновлення порушеного права чи інтересу, а також превентивні заходи щодо недопущення їх порушення.

У процесуальному аспекті форма захисту трактується як порядок, у якому уповноважений орган здійснює захист права, розглядаючи його як особливий вид правомірної діяльності. Автор підкреслює, що не кожна форма вирішення спору автоматично забезпечує правовий захист. Наприклад, нотаріальна форма не може бути застосована до корпоративних правовідносин через відсутність зв'язку між корпоративними спорами та нотаріатом як альтернативним способом захисту.

Таким чином, форма правового захисту виступає складовою загальної категорії «захист права», має охоронну природу та залежить від матеріально-правових вимог. Вона є елементом захисту, який реалізується через процесуальний або процедурний порядок, визначений нормами матеріального та процесуального права, і

³ Цікало В. (2020). Засади здійснення та захисту корпоративних прав: поняття й види. Підприємництво, господарство і право. Цивільне право і процес. №6. С. 61-65.

спрямований на відновлення чи визнання порушених або оспорюваних прав і законних інтересів⁴.

Об'єктом правового захисту виступають права учасника господарського товариства (корпоративні права). Відповідно до положень Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»⁵ та Закону України «Про акціонерні товариства»⁶ до основних прав учасника (акціонера) належать:

а) право брати участь в управлінні товариством у порядку, визначеному законом та установчими документами;

б) право брати участь у розподілі прибутку товариства та отримувати дивіденди;

в) право на вихід із товариства у встановленому законом порядку (для учасників ТОВ/ТДВ);

г) право на отримання інформації про діяльність товариства;

д) право відчужувати належну йому частку у статутному капіталі товариства або акції відповідно до вимог законодавства.

Водночас у праві Європейського Союзу корпоративні права та механізми їх захисту регулюються на рівні *acquis communautaire* – сукупності правових норм, що формують єдиний правовий простір для держав-членів. Це регулювання здійснюється через директиви, регламенти та практику Суду ЄС, які забезпечують гармонізацію стандартів корпоративного управління та захисту прав учасників компаній.

Директиви ЄС встановлюють мінімальні вимоги для всіх держав-членів, зокрема щодо прав акціонерів, прозорості діяльності компаній, фінансової звітності та процедур корпоративного управління.

В умовах сьогодення вдосконалення національного корпоративного законодавства України набуває особливої актуальності у зв'язку з набуттям чинності Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Це поставило завдання гармонізації внутрішніх норм із правом ЄС, що має на меті створення однакових правових умов для учасників ринкових відносин.

Відповідно до Указу Президента України «Про стратегію сталого розвитку “Україна – 2020”» реформування корпоративного права визначалося як один із пріоритетів державної політики, спрямованих на забезпечення конкурентоспроможності національної економіки та її інтеграції до європейського правового простору. У подальшому ці орієнтири були розвинуті в контексті імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

⁴ Болдирева, В. М. (2024). Юрисдикційна форма захисту корпоративних прав за законодавством України. Аналітично-порівняльне правознавство. Цивільне право і цивільний процес; Сімейне право; Міжнародне приватне право. С. 110–114.

⁵ Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2275-19>

⁶ Закон України «Про акціонерні товариства». Офіційний портал Верховної Ради України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text>

Згідно з положеннями глави 13 Угоди про асоціацію, Україна взяла на себе зобов'язання щодо поступового наближення національного корпоративного законодавства до права Європейського Союзу (*acquis* ЄС), зокрема у сфері діяльності компаній, розкриття інформації, корпоративного управління та захисту прав акціонерів.

Адаптація корпоративного законодавства України здійснюється шляхом імплементації актів вторинного права ЄС, які наразі значною мірою систематизовані у Директиві (ЄС) 2017/1132 Європейського Парламенту і Ради від 14 червня 2017 року щодо деяких аспектів права компаній, що об'єднала та кодифікувала низку попередніх директив у сфері корпоративного права.

Окрім цього, важливе значення мають спеціальні директиви ЄС, зокрема Директива 2007/36/ЄС щодо здійснення певних прав акціонерів у публічних компаніях, Директива 2004/25/ЄС про пропозиції щодо поглинання та Директива 2004/109/ЄС щодо гармонізації вимог до прозорості інформації про емітентів цінних паперів, допущених до торгів на регульованому ринку, які разом формують сучасну модель регулювання корпоративних відносин у Європейському Союзі.⁷

Корпоративне право в Україні спрямоване на забезпечення реалізації та захисту прав учасників господарських товариств, проте воно перебуває у процесі гармонізації з правом Європейського Союзу. Українське законодавство базується на національних актах і забезпечує захист через цивільно-правові та процесуальні механізми, тоді як у ЄС корпоративні права регулюються на рівні *acquis communautaire* – директивами, регламентами та практикою Суду ЄС, що створює єдиний правовий простір і уніфіковані стандарти для всіх держав-членів.

⁷Зозуля А. С. (2022). Адаптація корпоративного законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Юридичний науковий електронний журнал, (11). С. 38-41.